

GYVIEJI ARCHYVAI

Permaina gyvenimo

Iš Mardasavo kilusi ir iki 101 metų amžiaus gyvenusi garsiojo liaudies dainininko ir pasakotojo Petro Zalansko sesuo, dabar jau šviesaus atminimo Ieva Zalanskaitė-Turonienė (mirė prieš porą metų) savo ranka yra parašiusi keletą sąsiuvinį atsiminimų apie įvykius mūsų krašte nuo pat lenkų okupacijos. Dukters Birutės Turonytės-Burienės dėka nemažai tų atsiminimų ištraukę apie Mardasavo ir jo apylinkių gyvenimą iki 1939 metų jau esam publikavę „Merkio krašte“, o dabar I. Zalanskaitės-Turonienės rankraštis pasakoja, kas gi vyko vėliau...

Labai blogi laikai buvo

Ir mumi buvo nelengva – reikėjo visokias duokles, prievoles atiduoti ir pamaitinti valdžios alkanus, vaikščiojančius po pirkias, ir naktinius svečius. Visokios rūšies buvo: raudoni (rusai), juodi (žydai), balti (lenkai), baltaraiščiai (vokiečiai). O artimiausi buvo žaliukai – tai mūsų broliai lietuviai, už visą Lietuvą jie kentė ir šalį, ir baime, ir gyvybę aukojo Tėvynės labui. Mes, namuose gyvendami, turėjom visiem turėti pavalgyt ir kad pasiimtų, katriem ko reikėjo. Mes labai daug dirbom, nors žemė nekokia, bet trobesiai gražūs ir dideli, nuo kelio matyt, ir niekas negalėjo praėti neužėjęs. Kai eina aktyvas (prievolių okupacinei valdžiai rinkėjai – red.), mes sakom, kad mūs žemė

menkos rūšies, bet mumi neseka maža hektarų užsirašyt – visa matosi, mes vieni jos šeiminkai. Jie sako: jūs žemė menka, bet jūs bagotai gyvenat.

Mes visada prašėme Dievo, kad nesutiktų dviejų spalvų žmonės ir nebūtų pavojaus mūsų pastogėn. O kita iškenčėsim, kad ir menkia. Bet pavalgė buvom. Parėdų nepirkom, geri buvo, kokius turėjom pašėnavodami. Mes su vyru taip susitarėm abu: niekam nieko sakyt negalima, bus geriau, kai niekas nežino, ar iš mūs ką paėmė, ar pavalgė. Visas paslaptin, viskas ramu. Tik Dievas ir mes žinom. Dievas mus ir saugojo nuo visokių pavojų. Pas mus žmonės klausė, ar ateina naktiniai, tai – partizanai. Mes sakom: ne, mūs labai šuva piktas, labai loja, tai

gali ateiti rusai patikrit, ar nėra.

Tada buvo ir rusų partizanai, vadinom raudonais. Slapstėsi miškuose, dirbo rusų naudai ir lietuviai. Rusai nežinojo, kur kas, tai lietuviai rodė kelius, juos vadžiojo po visur.

Varė į kolūkius

Žmonis agitavo, susirinkimus darė. Žmonės nėjo į susirinkimus, nesirašė į kolūkių. Uždėjo didelius mokesčius. Mumi atnešė iš karto mokėt dvyliką šimtų rublių vienam ketvirčiui. Karvės buvo dvi. Stasys karvį nuvedė Eišiškėn – į turgų parduot, reikia pinigų mokesčius užmokėt.

Jo namie nebuvo. Aktyvas atėjo, liepia užmokėt. Pasakiau, kad vyras nuvedė karvę parduot, sumokėsime. Aktyvas

tada atsivarė dvi pastotes, iš Ūtos žmonėms liepė atrakinti svirną, paimti grūdus norėjo. Aš raktų neduodu, jie atimdo. Vaikai – Kęstutis su Birute – verkia apstoję mani. Vienas šautuvo buože Birutei kojėlį pragurino, kraujai bėga. Vaikas nežiūro kojos, visu balsu verkia, kad užmuš mamytę. Aš su raktais pargriuvau. Vienas pasilenkęs raktus traukia iš rankos man. Aš ranka mostelėjau ir pataikiau jam į nosį, žiūrau, jam kraujai bėga iš nosies. Atsitraukė nuo manęs. Tada pasikinkė mūs kumelį, priėjo prie jienos karvę, priėjo telyčią. Grūdų iš svirno nepaėmė – raktai buvo mano rankose.

Noriu pasakyt, kad aktyvas – visi lietuviai buvo, rusų nebuvo nė vieno. Žinomi Senos Varėnos žmonys: Savickas, Navickas. Ir jie mus pažinojo, pas mus ir sulos gardzos, ir pieno pagerdavo. Kartais pavargę pailsėdavo, prigulė an lovos.

Stasys, karvę pardavęs, parėjo į namus, nerado nieko – viskas paimta. Pasakiau, kiek iškentiau, Birutės kojytė apvyniota. Stasys sako: reikia ieškoc, kur gyvuliai mūs. Nuėjo Noškūnuose, ten liepė eiti į Va-

kolioju. Sakau: man pakinkys ir be tavęs, aš noriu su tavim pasibarti. Jis nesibarė, nieko neatsakė man. Stepo Selavičiaus paprašiau, pakinkė viską, pri-raišiojom ir parvažiavom namo.

Netrukus atvažiavo sunkvežimiai, liepia kraustyti iš namų išvažiuot. Ką nori, tą krauk ir mašinas. Pas mus buvo ko krauti: dvi spintos, trys stalai, suolai gražūs, kėdės. Svirne – kubilai, skrynina su grūdais pripilta. Stasys bijojo palikti, sako: ką nusivėsim, tai turėsime. Aktyvas mane palieka bulves nusikast namuose. Paėmė dvylika vištų, gaidį, du paršus po keturiasdešimt kilogramų svorio.

Rusų valdžia žmonis veža po prievarta. Dokumentus rašo, kad patys savo valia iš namų išvažiavo.

Stasys su Kęstučiu nuvežtas Vilkaviškin. Mes su Birute likom namuose bulvių nusikasti. Paprašiau tetos Mikalinkos iš Mardasavo, kad pas mani pabūtų, viena bijojau ir sunku vienai.

Tęsinys. Pradžia Nr. 68, 70, 71, 72, 73, 74, 80

Parengė
Diana ZUBAVIČIENĖ

Niūrūs ir ilgi advento vakarai

Vakar buvo sekmadienis, ir tėvas, anksti atsikėlęs, pėsčias išskubėjo į rarotus. Dieną, čiuožinėdamas ant užšalusios kūdos, prisiminiau vasarą prie upės skambėjusios dainos posmelį:

Kelkis, brolau, skubėk

ratortų,

Kelias puikus, balti laukai,

Būdavo, praktėlėj Jėzų

Tu pirmutinis aplankai.

Tėvas prisimena, kad prieš keliolika metų Smetonos laikais žmonės į rarotus važiuodavo važeliais. Važelis ir dabar dar stovi mūsų daržinėje, bet arkliai jau keleri metai suvaryti į bendrą kolchozo tvartą, ir valdžia važinėti į bažnyčią draudžia. Be to, žiemą dėl blogo pašaro dalis gyvulių nusilpsta ir net nepasikelia.

Kaimo žmonės, neišvažiavę į bažnyčią, rinkdavosi į erdvesnę pirkia giedoti „ady-nų“ ir rožančiaus. O vakare jau kitoje troboje giedodavo „karunkas“.

Išsikūreno krosnis, ir mama į didelį dubenį, pastatytą stalo viduryje, išpila išvirusias bulves. Kiekvienam paduoda po mažesnę dubenėlį cviklieno. Mes persižegnojame, sukalbame maldelę ir sriebame šaltą cviklienį, užsikąsdami garuojančia bulve.

Praėjusio amžiaus viduryje žmonės uoliai pasninkau-davo, o tris dienas per savaitę – trečiadieniais, penktadieniais ir šeštadieniais – valgydavo be jokio uždaro, net bulvienės nepraziūdavo šlakeliu pieno. Be pieno tekdamo verstis visą adventą. Mat, užtrūkus karvei, jo ir nebūdavo. Prastas maistas greitai pabosdavo, ir visi laukdavo ateinančio Kristaus, Kalėdų, o mums, vaikams, labiausiai

rūpėdavo kučiūkai, aguonų pienas, pyragaičiai... Mama švenčių proga dar iškepėdavo bandelių su grybais, aliejuje išvirėdavo ašyčių. Tos ašytės būdavo tokios skanios, kad net burnoje tirpdavo.

Kūčių dieną aš jau nuo pat ryto žiūrėdavau į valgius gaminančią mamą ir varvindavau seilę. O kai vakare, prapūtęs užšalusio stiklo lopinė-lį, pamatydavau iš daržinės su maišu šieno ateinančią tėvą, pasijusdavau pačiu laimingiausiu žmogumi pasaulyje. Kelias saujas to vasara kvepiančio šieno paskleisdavo ant stalo. Mama užtiesdavo baltą staltiesę ir nešdavo Kūčių valgius. Pirmiausia stalo viduryje pastatydavo lėkštę su plonyčiais kalėdai-čiais, o tada – kūčiukus, aguonų pieną, silkę, žuvį, kisielių... Sustatydavo dvyliką patiekalų. Mums, vaikams, net akys apraibdavo. Ir dabar, kai prisimenu partizaninio karo Kūčių stalą, nutįsta seilė.

Po vakarienės vėl sukasi ratelis, pliaukšteli lankčio balanėlė, tėvas ant išskap-tuotos alksninės klumpės kala odą. Aš išsitraukiu aritmetikos uždavinyną, skaitau są-lygą ir bandau spręsti. Bet uždaviniai tokie sunkūs, su daugybe klausimų ir dažnai tenka teirautis tėvo. Nors tėvui mokyklos lankyti neteko. Jo mokykliniai metai prabėgo Didžiojo karo laikais ir Nepriklausomybės kovų metais. Bet uždavinius kremta kaip riešutus ir man supran-tamai paaiškina. Aš patikri-nu atsakymą, užrašau spren-dimą į sąsiuvinį ir dedu į ma-mos pasiūtą krepšelį. Visi Vaitkūnų pradžios mokyklos vaikai knygas ir sąsiuvinius nešiojosi krepšeliuose, pa-

siūtuose iš namie išaustos medžiagos. Geresnių niekas net nematė, nebent paveiks-lėliuose.

Paruošęs pamokas, iš tėvo sukaltos lentynos išsitraukiu jau gerokai aprintrą Smetonos laikų ketvirto skyriaus skaitymų vadovėlį. Jį pernai per moksleivių pavasario atostogas suradau ant aukšto suverstoje popierių krūvoje. Bevartydamas knygą, įni-kau į Maironį. Jo eilėraščiai man, partizaninio karo vaikui, kaitino patriotinius jausmus ir įpūtė meilę Tėvynei:

*Tas ne lietuvis, kurs tėvynę
Bailiai kaip kūdikis aplesis;
Kursai pamins, ką bočiai*

gynė

Per amžius milžinų keliais.

Skaičiau, ir man atrodė, kad Maironis rašo apie mūsų partizanus, einančius milžinų keliais. Aš, kaip nuošalus kaimo vaikas, net nežinojau, kad Maironis mirė prieš dvidešimt metų. Ir savo poezijoje žadino tautą kovoti prieš carinę okupaciją. Mano, mažo berniuko, sąmonėje carinė Rusija nesi-skyrė nuo bolševikinės. Bū-davo naktį, pažadintas auto-matų ir kulkosvaidžių muzi-kos, krūpteldavau, pažiūrė-davau į lovoje sėdinčią ir maldas kalbančią motiną ir vėl įsikniaubdavau į pagalvę.

Vieną po kito garsiai skai-tau Maironio eilėraščius, ku-riuos jau moku atmintinai. Pakeliu akis nuo knygos, o mama ragina į lovą, prieina prie laikrodžio su svareliu, patraukia už grandinėlės, kad svarelis per naktį, slink-damas žemyn, sukėtų laikro-džio rodykles, ir einame il-sėtis.

Pabaiga. Pradžia Nr. 95

Jonas STALIULIONIS

Jau 25-erius metus esame laisvi. Galime tuo didžiulis ir džiaugtis. Laisvė ypač brangi, nes apginta KARTU!

Minėdami Lietuvos laisvės gynimo 25-metį, pasidalykite tuo, ką išgyvenote, tuo, ką Jums pasakoja artimieji, tuo, ką mąstote prisimindami 1991 metų sausio 13-ąją.

Specialioje Facebook paskyroje „Gyvoji laisvės istorija“ laukiame visų, kurie buvo ir nori būti kartu.

Aktyviausių ir surinkusių daugiausiai LIKE, laukia apdovanojimai ir staigmenos!

KĄ REIKIA DARYTI:

1. Socialiniame tinkle Facebook rasti „Gyvoją laisvės istorija“
2. Siųsti asmeninę žinutę arba rašyti laišką el. paštu laisve25@lrs.lt
3. Žinutėje ar laiške pasidalyti:

- asmeninėmis nuotraukomis ir / ar atsiminimais iš 1991 metų Lietuvos laisvės gynimo;
- naujai padarytomis savo, savo artimųjų, draugų ar pažįstamų, gynusių Lietuvos laisvę 1991 metais, nuotraukomis ir prisiminimais;
- savo ir / ar artimųjų asmeninių daiktų, kurie susiję su laisvės gynimu, nuotraukomis;
- filmuota vaizdo medžiaga ar garso įrašų, kurioje prisiminimus pasakoja laisvę gynę žmonės (artimieji, mokytojai ir kt.);
- kasdienio gyvenimo detalėmis, kurios primena Sausio 13-ąją, nuotraukomis, aprašymais, piešiniais.

Laukiame nuotraukų ir vaizdo medžiagos tik iš asmeninio archyvo, negalima siųsti kitų fotografų autorinių darbų ar nuotraukų, paimtų iš knygų, interneto ar kitų šaltinių, pažeidžiant autorines teises.

Justė Radzevičiūtė-Laugalienė

Komunikacijos departamento Ryšių su visuomene skyriaus Lankytojų ir renginių poskyrio vyresnioji specialistė

Tel. (8 5) 239 6210, mob. 8 620 99659

Faks. (8 5) 239 6556

El. p.: juste.radzeviciute@lrs.lt, rsv@lrs.lt

Redakcijos prierašas. „Merkio kraštas“ taip pat laukia ir publikuos 1991 m. Sausio 13-osios įvykių liudytojų varėniškių atsiminimus bei nuotraukas.